

tionem. Quæ non alium, quam Messiam attinent; hic enim *Sanctus Dei* antonomastice dicitur; sicut Dan. 9. *Sanctus Sanctorum*. Certe de Davide intelligi non possunt, ut volunt Rabbini recentiores; David enim defunctus corruptionem vidit, h. e. expertus est. Unde et Petrus Act. 2. v. 31. Paulus Act. 13. v. 35. hoc Davidis vaticinio sine metu contra Judæos usi. Deinde etsi permittatur Judæis, antecedentia in Ps. cit. Davidem de se ipso loqui; non tamen hoc de contextu subsequenti dici potest, ipso hoc indicante Davide, cum in antecedentibus fere loquatur in præterito, postea vero a v. 40. ut propheta in futuro. Jam vero Christum nostrum die tertio, velut ipse prædixerat, Matth. 12. v. 40., resurrexisse a mortuis referunt Evangelistæ uniformiter omnes: Apostoli prædicabant palam ubique, et coram principibus iisdem, qui Jesum condemnaverant, Act. 3. v. 13., Act. 4. v. 10.; quin ab his falsitatis redargui potuissent; aut haberent, quod Petro contradicerent, Act. 4. v. 13. 14.

9°. Demum *ascensionem* Christi prædixit David Ps. 67. v. 19. *Ascendisti in altum: cepisti captivitatem*, Ps. 109. v. 1. *Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis. Missionem Spiritus sancti*, Joel c. 2. v. 28. *Effundam Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filie vestrae*. Cum his vero confer, quæ de Christo nostro refert historia Evangelica Matth. ult., Item Marc., Luc. Act. 1. v. 9. Act. 2. etc.

ARTICULUS V.

EX SIGNIS ET VATICINIIS ALIIS JESUM NAZARENUM ESSE VERUM MESSIAM IN LEGE PROMISSUM OSTENDITUR.

Hic illa comprehendimus, quæ ex Messiaë adventu SUBSECUTERA præannuntiarunt Prophetæ, e quibus cum alii varia, ut Illustriss. HUETIUS in demonstr. Evang., noster THYRSUS GONZALEZ in Manud.; nos duntaxat sequentia magis efficacia delibamus.

76. 1um. est, Mosaicæ legis et fœderis rescissio; e contra legis novæ et novi pacti institutio. Disertis verbis utrumque a Jeremia prædictum c. 31. v. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum; non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Egypti: pactum, quod irritum fecerunt... Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam*. Hinc primo conficitur, pacto et legi veteri revera subrogari debere legem novam cum pacto novo; proin cum alibi fœdus Mosaicum vocetur *legitimum sempiternum*, vel dicatur *æternum*; non posse hoc intelligi de æternitate absoluta, sed certa duratione temporis, ut amplius dicitur in *object*. Cæterum, qui potestate polleat abrogandi legem antiquam, et condendi novam, non alius esse quam Messias potest; is enim solus ex Rabbiorum veterum tum recentiorum consensu, cum venerit, toti mundo dominabitur, huic dando leges, juxta illud Ps. 71. *Adorabunt eum omnes reges terræ, et omnes gentes servient ei*. Et quod Isaias c. 33. de Messia dixit:

Dominus Legifer noster. Proin solum inquirendum, an immutatio illa jam e venerit, Jesum Nazarenum D. N. subsecuta? hic enim cardo vertitur, Judæis pro lege sua plus, quam pro aris et focis pugnantibus. Igitur

Subsumo: Atqui facta est illa immutatio, de qua Jer. 31., et subsecuta Jesum Nazarenum D. N. Ergo.

Prob. subs. 1^a. p. Abrogata est Mosaicæ lex, si 1°. abrogatum sit sacerdotium Leviticum: 2°. Si abolita sacrificia: 3°. Si antiqui fœderis condiciones non amplius servet ipse Deus: 4°. Si usque adeo legis veteris observantiam Judæis fecerit impossibilem: atqui hæc ita se habent; ergo. *Maj.* in dubium vocari non potest a Judæo rationis compote; nam cum Mosaicæ legis potissima pars sita esset in sacerdotii Levitici cultu ac religione, illudque cum hac necessariam haberet connexionem; sublato sacerdotio lex ipsa subsistere non potuit. Idem ex sacrificiis abolitis sequitur; quorum abolitionem quidem Deus adventus Messiaë signum manifestum posuit, ut ex professo dicitur infra. Ac demum si Deus ipse, inter paciscentes pars potior, stare amplius pacto nolit, vel ipso facto declaret, quod usque eo, non ultra, se servaturum pactum promiserit; imo faciat, ut pars altera implere pacti condiciones non possit; qua ratione pactum subsistet, quod non nisi conventionem duorum perficitur? Hinc

Prob. min. quoad sing. membra. Quoad 1um. quidem et 2um. infra ex professo. Hic igitur interim *prob. quoad 3um.* Vi pacti illius obstrinxerat se Deus ad regendam et protegendam Judæorum gentem, ceu *populum peculiarem*, h. e. speciali providentia, qua *peculium*, sive thesaurum tuemur; ut proin Judæorum gens antonomastice diceretur *populus Dei*, et forma regiminis ab initio esset pure *theocratica*. Licet autem postea maxime post captivitatem Babylonicam ab externâ administratione Reipublicæ gradatim recesserit Deus, sicque Theocratia fuerit sensim imminuta; nunquam tamen rescissum est fœdus Sinaicum, nec consequenter Theocratia, per illud fœdus instituta, fuit prorsus abolita, usque ad Christum regem, sive Jesum Nazarenum. Non diffitentur hoc Judæi; et, si malitiose vellent, ipsis clare ostenditur.

Nam 1°. abolita non fuit Judicium et Regum tempore; cum horum electio ad Deum pertineret, non ad populum, juxta præceptum clarum Deut. 17. Deinde reges non habebant summam potestatem *legislativam*, quæ illi duntaxat competit, qui omnia supremæ majestatis jura habet; sed *executivam*, qua vicarii Dei, Deut. 17. v. 18. licet cætera aliis prærogativis pollerent, ac proinde Theocratia non nihil imminuta, non tamen penitus ablata fuerit; sicque explicari et conciliari debent textus 1. Reg. 8. et 1. Reg. 12. de quibus n. 27.

2°. Post captivitatem adeo pactum non sustulit Deus, ut potius renovarit Agg. 2. v. 5.

3°. Post Malachiaë prophetarum ultimi tempora, licet quoad administrationem externam multis gradibus recesserit Deus; item spiritus cessaret propheticus; non tamen omnino omnia specialis suæ providentiæ pignora, etsi rara essent, sustulit Deus, ut ex historia Machabæorum liquet; usque dum nascituri Messiaë appropinquaret tempus. Atqui a 1700. annis et ultra populi Judaici res prorsus deseruit, nec ullum obiit regiae potestatis officium: nullum dedit providentiæ suæ prioris indicium; nullum ad Judæos prophetam

misit : non dedit principem : non suot amplius in laudem et gloriam Dei sui : excidium universæ gentis passus est , quin dedisset , ut alias , solatium , restitutionis spem. Quin effecit , ut Judæis ipsis veteris legis observantia esset impossibilis ; nullam enim religionis (quæ templo adeo alligata erat , ut extra illud peragere sacrificium sacrilegium esset) possunt partem peragere ; nec , eversa civitate , judicarias exercere leges ; ergo.

Prob. subs. 2^a. p. ex totius orbis consensu ; sublato enim a Judæis Jesu Nazareno , nece crudelissima , hæc mala evenerunt : a Tito eversa urbs : dispersa gens : inducta templi desolatio , quæ perstat hodie , perstabitque semper.

77. II^{um}. est sacerdotii Levitici abrogatio et substitutio novi , juxta Davidis vaticinium : *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* ; quæ alteri , præterquam Messiæ , aptari non possunt ; igitur sicut Melchisedechi sacerdotium , sic illud Messiæ et ab hoc instituendum , differre debet a Levitico. Clarius idem per Isaiam 66. v. 18. prædixit Deus : *Venio , ut congregem cum omnibus gentibus et linguis , et venient et videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum , et mittam ex eis , qui salvati fuerint , ad gentes in mare , in Africam et Lybiam tendentes sagittam ; in Italiam et Græciam ad insulas longe... et assumam ex eis in sacerdotes et levitas.* Hic declarat Deus , quod ex gentibus quibusvis assumpturus sit sacerdotes ; ergo abrogandum erat sacerdotium vetus ; cum illo , non nisi nati ex Levitica stirpe , fungi possent ; et similiter substituendum erat novum. Atqui Jesus Nazareus fuit Sacerdos secundum ordinem Melchisedechi , instituens in pane et vino sacrificium , quod proprium erat Melchisedecho ; ita enim , auctore Jesu Nazareno , etiamnum toto in orbe offertur Deo sacrificium : Item , Jesus Nazareus misit in omnes mundi plagas , et ad gentes Apostolos suos , ex illisque assumpsit sacerdotes , quos suis hodie oculis vident Judæi ; ergo.

78. III^{um}. est sacrificiorum abolitio. Connectitur hoc cum præcedenti ; sed in particulari prædictum 1°. a Daniele 9. : *Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus... et in medio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium.* 2°. A Malachia 1. v. 10. et 11. *Non est mihi voluntas in vobis... et munus non suspiciam de manu vestra ; ab ortu enim solis usque ad occasum , magnum est nomen meum in gentibus , et in omni loco sacrificatur , et offertur nomini meo oblatio munda : atqui occiso Jesu Nazareno , defecit hostia et sacrificium. Vid. n. 50. Item , jam in omnibus gentibus offertur Deo oblatio , non cruenta , sed munda in pane et vino ; ergo.*

79. IV^{um}. est idololatriæ exterminium , gentiumque ad veri Dei cultum conversio. In singulis ferme prophetarum paginis signum hoc Messiæ legitur. Pacto Abrahamitico hæc adjecta promissio fuit , ut in semine ejus benedicerentur omnes gentes terræ , Gen. 22. Ideo Messiam Jacob vocat *expectationem gentium* , Gen. 49. Ipsi Doctores Hebræi semper de Messia intellexerunt illud Ps. 2. *Postula a me , et dabo tibi gentes hereditatem tuam , et possessionem tuam terminos terræ.* De Messia loquitur Isaias 49. v. 6. *Ecce dedi te in lucem gentium* , Et 2. v. 2. *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus*

Domini... et fluent ad eum omnes gentes. Item 11. v. 10. *In die illa radix Jesse , qui stat in signum populorum , ipsum gentes deprecabuntur.* Sophonias 3. v. 9. *Tunc reddam populo labium electum , ut invocent omnes in nomine Domini.* Zacharias 13. v. 2. *Et erit in die illa , dicit Dominus exercituum : Disperdam nomina idolorum de terra.* Sed manifestum est , factam esse conversionem illam gentium ad agnitionem veri Dei per Jesu Nazareni , Christi et Domini nostri Apostolos , horumque successores , cum vix ulla supersit gens , quæ vel tota , vel ex parte saltem non agnoscat et colat verum Deum , relicto idolorum cultu.

80. *Obj. I.* Verba Jeremiæ supra debere de renovatione antiqui fœderis post captivitatem Babylonicam intelligi ; quo scilicet tempore clarior erat , quam antea , Dei cognitio ob Synagogarum copiam , in quibus ter in hebdomade docebatur populus : fuit constantior Judæorum erga legem voluntas : majora comitabantur beneficia pacti renovationem , quam ejus olim promulgationem primam.

R. N. A. Non enim Jeremias de renovatione antiqui , sed institutione pacti prorsus novi loquitur ; ait enim *feriam , dabo* , etc. sed antiquum jam dederat , ferierat ; quodque renovatur tantum , non datur , aut fit simpliciter. Deinde pactum hoc novum , legemque novam , quam se daturum promittit Deus , opponit legi veteri : *Factus novum , non secundum pactum , quod pepigi cum patribus eorum* ; at in data expositione adhuc fuisset pactum idem , quod olim pepigerat cum Judæis.

81. *Obj. II.* Ex præsentis Judæorum conditione non magis evincitur , rescissum esse pactum Mosaicum , quam in tempore captivitatis Babylonicæ ; carebant enim etiam tunc civitate , templo , sacrificio , etc. ; ergo.

R. N. A. Nam inter præsentem Judæorum statum , et illum tempore captivitatis nulla est proportio , 1°. ratione durationis ; nam status ille non nisi 70. duravit annis ; præsens jam septingentis supra mille perstitit : 2°. Tempore captivitatis remansit Jerosolymis et in Judæa pars populi , fecitque Deus , ut nullæ illuc transferrentur coloniæ nec vicini populi occuparent sedes vacuas ; nunc ad unum omnes terra Chanaan pulsi sunt. 3°. Babylone suos habebant Judices , qui juxta legem Moysis jus dicebant ; imo succedens Nabuchodonosori Evilmerodach thronum regis Joachim elevavit super cæterorum regum thronos , qui Babylone erant ; nunc alienis subsunt legibus , et principibus , plerumque Judaico nomini infensis. 4°. In priore statu mittebat Prophetas Deus , qui Judæos solarentur ; 70. annos determinaverat Jeremias ; Cyrum liberatorem prædixerat Isaias ; novæ urbis et templi formam descripserat Ezechiel ; certique erant Judæi de suo in patriam reditu : modo patria pulsi , sine lege , sine rege , sine templo , sine sacrificio , sine propheta , sine spe toto vagantur orbe ; verbo : primi fœderis habent nihil.

82. *Obj. III.* Lex Mosaica in Scripturis dicitur æterna ; ergo. *Prob. A.* Deut. 12. v. 32. Moyses ipse legem vocat *legitimum sempiternum*. Deut. 29. v. 29. vult *servari in sempiternum*. Similia extant alibi.

R. D. A. Dicitur æterna quoad præcepta moralia C. Quoad ceremonialia et judicialia *subd.* Æternitate absoluta N. relativa , quæ pertineat non ad

omnia futura tempora, sed ad definitum Reipublicæ ævum, videlicet usque ad Messiae adventum C. Quoad moralia, quæ legi Mosaicæ communia sunt cum lege nostra Evangelica, lex Moysis simpliciter æterna dici potest, et habere perennitatem cum mundo. Quoad ceremonialia et judicialia, quæ legi Mosaicæ propria sunt, hæc æternitatem habet non nisi relativam, h. e. quamdiu durabit Judæorum Respublica, nimirum usque ad Messiam. Patet ex allato Jeremiæ vaticinio, quo lex illa per Messiam abroganda asseritur: ex prophetiis, quibus prænuntiata fuit sacerdotii, sacrificiorum abrogatio; item ex Doctorum inter Judæos consensu, et vulgari Judæorum traditione. Sic in Talmude, *posterioribus post legem seculis Messiae doctrinam servari oportere*, positive asseritur: in Midrasch Cohélet, *legem, quam homo discit in hoc seculo, vanitatem esse præ lege Messiae*. R. Simeon in Jalkut, *Deum per Messiam novam legem esse daturum*. R. Maimonides ad illud Deut. 12. ubi Moyses legem vocat *legitimum sempiternum*; prohibens aliquid vel addi, vel demi, *Hæc*, subdit, *nos admonent, ne addamus, vel detrahamus aliquid pro nostro libitu; sed nihil prohibent, quo minus ipse Benedictus (Messias) addat, vel demat pro sua sapientia*. Unde et R. Joseph Albo pluribus abhinc seculis hanc putatitiam æternitatem legis cachinnis exposit.

Inst. Dum nos latine vertimus *in sempiternum*, *æternum*, etc. in hebraico est *holam*, etiam ubi de præceptis non moralibus agitur, quæ vox proprie dictam æternitatem importet.

R. *Concessa* 1^a. p. A. N. 2^{am}. p. et *Cons.* Nam vox *holam*, nisi aliud suadeat subjecta materia, alias plerumque tempus finitum, certum ævum denotat. Constat 1°. ex Rabbiniis peritissimis, R. Maimonide in more Nevochim, dum vocem hanc data opera exponit; R. Albo cit. et aliis. 2°. Ex Scriptura; sic 1. Reg. 22. v. 22. Samuel dicitur mansurus coram Domino *ad holam*, æternum, h. e. ut textus declarat, non recessurus a tabernaculo Domini per totam vitam. Sic Exod. 4. dicitur: *Erit ei servus ad holam, in seculum*, sed hoc est, usque ad annum Jubilæum. Sic porro sumitur Num. 8. 24., Prov. 22. 28., Is. 32. 14. et 45. 17. et 63. 60. Jer. 41. 10., Mal. 3. 4., in Ps. sæpe et alibi. 3°. Ex celebri apud Synagogæ Doctores distinctione inter *holam eze*, et *holam eba*, præsens seculum et futurum, per *holam eze* seculum ante Messiam; per *holam eba* seculum regni Messiae indicare volentes.

83. *Obj. IV.* Jesus Nazarenus, Christus noster, fassus est ipsemet, ne videretur propheta falsus, se non venisse ad legem solvendam, sed adimplendam.

R. *D. A.* Non ad solvendam legem quoad præcepta moralia C. alia N. Hæc quidem etiam ipse adimplere voluit, proinde circumcidi, servare sabbatum, pascha, etc. sed adimplendo simul consummare, et substituere legem suam, figuræ figuratum.

84. *Obj. V.* 1°. Messias Is. 2. v. 2. venire debet *in diebus novissimis*. 2°. Adventum ejus præire Elias: *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini*, Malach. 4. v. 5. 3°. Afferre pacem: *In diebus ejus orietur justitia et abundantia pacis*, Ps. 71. v. 7. adeo ut lupus habitaturus sit cum agno, pardus cum hædo, vitulus cum leone, Is. 11. v. 6. 4°. Adveniente Messia lux lunæ sicut lux solis erit, et lux solis septuplò major quam

antea, Is. 30. v. 26. 5°. Messias erit fortis bello, sibi que subjugabit gentes omnes, Ps. 2. v. 8. Ps. 44. v. 6.: atqui nihil horum hactenus impletum est; ergo.

R. *N. min.* *Ad prob.* 1^{am}. R. Per *dies novissimos* non intelligitur tempus mundi novissimum absolute, sed relative, vel comparative ad tempora præcedentia legis naturæ et legis Mosaicæ, respectu quorum tempus Messiae novissimum dicitur, quia lex gratiæ, quam afferet, non habebit aliam post se. Nec Judæi dies absolute novissimos dicere possunt, cum sic plane corruat diuturnum illud Messiae regnum, quod, ut Judæi fingunt, Messiasaget Jerusalemis in Davidis solio per longam posterorum suorum seriem.

Ad prob. 2^{am}. De secundo Christi adventu hoc dicitur, quo ad judicandum veniet; quia ait Propheta: *Antequam veniat dies Domini magnus et horribilis*; primus vero Messiae adventus non horribilis, sed amabilis est. Vel si de adventu Messiae primo textum quis velit intelligi, explicandus est de Joanne Baptista, qui Elias dici potest spiritu, virtute, zelo, juxta illud Luc. 1. v. 17. *Præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ*. Unde et Christus aiebat: *Elias jam venit, et non cognoverunt eum... Tum intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset*, Matth. 17. v. 12.

Ad prob. 3^{am}. R. Si etiam de temporali pace quis velit textum accipi, nato Christo nostro pax summa fuit non in Judæa solum, sed provinciis omnibus Romani imperii. Rectius tamen de pace spirituali et interna intelligitur, juxta canentes angelos: *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Luc. 2. Tum de pace Deum inter et hominem, quam attulit Christus *mundum reconcilians Patri*. Hæc: *habitabit lupus cum agno, etc.* allegorice dicta sunt, significantque gentes deposita barbarie, ad prædicationem doctrinæ Christi velut mansuetos agnos ad illius ovile perducendos esse. Hoc indicat ratio, quam propheta his, *habitabit, etc.* aliisque similibus, subdit: *quia repleta est terra scientia Domini*, h. e. cognitione Dei; et Messiae; at lupus naturalis illius incapax est. Nec adeo delirabunt Judæi, ut de naturali lupo et agno contendant prophetam loqui; alioquin et reliqua, quæ de Messia ibidem prædicantur, sic naturaliter oportebit sumere; cumque dicat: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus... Justitia erit cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium ejus, etc.* Messias erit virga naturalis, flos; justitia erit verum cingulum, etc. quo nihil ineptius.

Ad prob. 4^{am}. Etiam hæc allegorice dicta sunt, denotantque mutationem futuram a terrenis ad cœlestia, a carnalibus ad spiritualia; homines multo clariorem habituros cognitionem de Deo, rebusque supernaturalibus. Quæ expositio plane conformis est prophetæ, dum c. 68. v. 17. ait Dei nomine: *Ecce ego creo caelos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor*; quæ necessario sunt accipienda metaphorice, ac cœli novi et terra nova religionem novam legemque clare significant; neque enim adveniente Messia cœli destruentur et terra, alioquin et incolæ et Judæi ipsi destrui deberent antequam creetur mundus novus. Sicut ergo cœli novi et terra nova sumuntur metaphorice, sic major illa lux lunæ et solis in novo hoc metaphorico cœlo. Alii quoque textum de secundo Christi adventu exponunt.

Ad prob. 5^{am}. R. Erit fortis bello non cruento, alioquin non *expectatio gentium, desideratus cunctis gentibus* prænuntiari potuisset; sed spirituali,

convertendo gentes gratia sua, luce, et sanctitate doctrinæ. Unde *ad ipsum fluent omnes gentes*; secus fugitura. Neque Messias imperium agere debet tyrannicum, aut mundanum, juxta vaticinium Zachariæ c. 11. *Ipse pauper et ascendens super asinam*. Ecce apparatus bellicum! Quæ ergo de Messie victoriis canunt prophetæ, spirituales Messie progressus et Ecclesiæ triumphos significant.

85. *Obj. VI.* Messias juxta prophetarum oracula, restaurabit urbem, et templum Salomonis: colliget dispersos in orbe Judæos, ac reducet in Jerusalem: viventque ibi, et pristino ritu sacrificia offerent. Sed hoc nondum evenit. *Prob. M.* quoad singula. Ex Jeremia c. 29. v. 14. *Reducam captivitatem vestram, et congregabo vos de universis gentibus, et de cunctis locis, ad quæ expuli vos; et reverti vos faciam de loco, ad quem transmigrare vos feci.* Tum c. 30. et 31. sic restaurandam prædicit urbem, ut non *evellatur et non destruat in sempiternum*. Ezechiel c. 40. et seqq. templum a Messia restaurandum descripsit; collectionem Judæorum prædixit c. 34. v. 12. *Sicut visitat pastor gregem suum in die, quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum; sic visitabo oves meas, et liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersæ fuerant in die nubis et caliginis. Et educam eas de populis... et inducam eas in terram suam, et pascam eas... in montibus excelsis Israël erunt pascua earum.* Idem prædixit Amos pluribus c. 9.

N. M. Ad prob. R. Prophetæ ii singuli loquuntur de reductione Judæorum e captivitate Babylonica, et futura post illam restauratione urbis et templi secundi. Nam 1º. Jeremiam c. 29. de hac reductione et restauratione loqui evidens est ex singulis textibus, ac v. 10. clare inquit: *Cum coeperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, et suscitabo super vos verbum bonum, ut reducam vos, etc.* Hunc etiam esse scopum vaticinii Jeremiæ, c. 30. et 31. evidens fit ex 1. Esdr. 1. ubi Esdras ait: *ut completeretur verbum Jeremiæ.* 2º. Templum quoque, quod vidit et descripsit Ezechiel, erat illud, quod restaurandum post captivitatem; hocque illi ostendit Deus ad solandos in captivitate Judæos: *Annuntia omnia, quæ tu vides, domui Israël c. 40. v. 4. Vid. CORN. A LAP. hic.* Quæ porro ex c. 34. Ezech. allata, pariter ad solandos Judæos dicta sunt; dixit enim hæc durante jam captivitate, ut constat ex c. præc. 33. v. 21. *Factum est in duodecimo anno, in decimo mense, in quinta mensis transmirationis nostræ, etc.* postea causas tanti mali affert, et in c. 34. in specie reprehendit pastores domus Israel; ut proin sit connexio inter utrumque caput: a pastoribus vero delabitur ad oves, sive populum, quem cit. verbis solatur. Occasione vero pastorum, more prophetis usitato, rapitur ad pastorem Messiam v. 21. Eadem est responsio ad Amos c. 9.

Nec obstat, quod Jeremias dicat, civitatem cum templo restaurandam sic, ut non destruat in *sempiternum*: nam τὸ in *sempiternum*, hebr. *had holam*, ut dixi Art. præc. dum de rebus temporariis sermo est, nec æternitatem absolutam, nec præcise diuturnitatem mundi importat. Vid. n. 82. Accedit, quod promissiones ejusmodi, de rebus temporalibus factæ, conditionatæ esse soleant. Hinc non est necessitas allatos textus exponendi in sensu mystico de perpetuitate Ecclesiæ.

Porro urbem templumque secundo destructa nunquam postea esse ad

Judæorum usus paranda, claris prophetarum vaticiniis habetur Dan. 9. v. 26. *Civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas; et post finem belli statuta desolatio... Et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.* Osee 3. v. 4. *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari et sine ephod et sine theraphin, et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum..., et pavebunt ad Dominum... in novissimo dierum.* At si usque ad finem perseveratura desolatio; item, si usque ad novissimum diem in eo statu Judæi sint permansuri; nulla restaurationis templi spes est.

86. *Obj. VII.* Messias 1º. eriget regnum Judæorum felicissimum, et Judæos cumulabit immensis opibus, ac summa rerum abundantia, Is. 60. v. 17. *Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam argentum, et pro lignis æs, et pro lapidibus ferrum.* 2º. Regnabit Jerosolymis æternum in Davidis solio, Is. 9. v. 7. *Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia, amodo et usque in sempiternum.* Et Dan. 7. v. 14. *Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur; et regnum ejus, quod non corrumpetur; atqui hæc nondum habentur.*

Ad 1ºm. R. D. Eriget tale regnum temporale, refertum bonis temporalibus N. spirituale, refertum bonis spiritualibus et cœlestibus C. Hæc metaphorice Isaias adumbrare voluit cit. loc. Sicut dum c. 54. v. 11. inquit: *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris, et ponam jaspideum propugnacula tua; et portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.* Non enim putem adeo insanire Judæos, ut hæc de antiqua sede sua, Jerosolyma, dicta velint.

Deinde Messie regnum non temporale futurum, juxta inveteratam Judæorum mentem, nec ejus gloriam in rerum terrenarum copia fundandam esse, Zacharias Judæis ad oculum, si videre velint, prænuntiat c. 9. v. 9. *Exulta satis filia Sion, juba filia Jerusalem: ecce rex tuus (Messias) venit tibi justus et Salvator; ipse pauper et ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ; et dissipabitur arcus belli: loquetur (Messias) pacem gentibus; et potestas ejus a mari usque ad mare... tu quoque emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Ergo Messias rex Israel asina vehetur et pauper erit; non igitur illam afferet bonorum terrestrium abundantiam, sed spiritualium, justitiæ et salutis, procul dubio maxime animarum. Item: igitur sine apparatu regio, sine arcu belli, aut equis triumphos aget, educet vinctos, non de regum terræ carceribus, sed de lacu, in quo non est aqua, ab inferis. Huc adde prophetiam Danielis c. 9. et alias allatas, quæ cum hoc imaginario Judæorum regno nullo modo concordant. Unde

Ad 2ºm. R. Etiam de regno æterno Messie spirituali et cœlesti intelligi debent, ex datis rationibus; quia in Scriptura Messias dicitur *pauper, humilis, vir dolorum, sciens infirmitatem, occidendus* Is. 53. *Desolatio perseveratura usque ad finem, etc.* quæ cum regno in materiali Davidis solio combinari non possunt.

87. *Obj. VIII.* Auctoritatem Judæorum veterum. Plerique olim in Jesu

Nazareno Messiam non agnoverunt; ergo non habuit Messiae notas. *Prob.* Abhorret a divina bonitate in re tanti momenti Judæos incertos relinquere, et talibus notis delineare Messiam, ut, cum veniret, a suis non agnosceretur.

R. 1°. Judæis incredulis oppono alios, qui nomina Christo dederunt. Item, auctoritatem orbis universi, qui ad Christum evidenti completionem oraculorum perductus est.

R. 2°. *D. A.* Non agnoverunt, neque, si voluissent, agnoscere poterant. *N.* non agnoverunt, vel quia salutis incurii negligebant prædicationem Christi; vel, audita miraculorum fama, in eum non inquirebant ignavi; vel quia, in illum invidia et odio succensi, positive nolebant. *C.* Potuerant et hi detegere in illo veri Messiae notas, sicut multi alii detexerunt; et modo agnoscit orbis. Ejusmodi vero relinquere incertos, a divina bonitate nullo modo abhorret.

SECTIO II.

DE JESU NAZARENI, VERI CHRISTI ET DOMINI NOSTRI DIVINITATE CONTRA JUDÆOS ET HÆRETICOS.

Recentiores Judæorum Doctores ex inolita inter eosdem opinione, Messiam purum hominem fore, tametsi majores eorum plerique aliter senserint teste GALATINO L. 6. de Arcan. fid., Jesu Christo Domino nostro, quem verum Messiam probavimus, divinitatem funditus abnegant. Idem hæreticorum non pauci præstiterunt; præ cæteris *Arius* quo hæreticorum nemo, ut Verbi divini, sic Christi divinitatem valentius impugnavit. Arii impietatem seculo XVI. redivivam stitit *Sociniana hæresis*; relicto Theologis documento, quam non perfunctorie, et velut decurrendo pertractanda sint dogmata, quod vix sit tam abominanda, et protrita licet Ecclesiae auctoritate hæresis, quæ non reviviscat æque facile, quam olim difficile fuerat eandem subvertere. Quare ad stabiliendum de divinitate Christi dogma catholicum, quod in mysterio Incarnationis caput est, Articulis sequentibus 1°. Messiae divinitatem contra Judæos simul et hæreticos probabimus ex T. V. 2°. Contra hæreticos insuper ex T. N. et ad argumenta contraria respondebimus. Demum 3°. eruditorum gratia, utrum LIBERIUS S. P. alicui formulæ Syrmienti; vel S. ATHANASHI condemnationi subscripserit? inquiramus.

ARTICULUS I.

SYNOPSIS HISTORICA HÆRESIS ARIANÆ, TUM SOCINIANÆ.

§. I.

Arii ortus et initia.

88. *Arius*, teste S. Epiphano hæc. 69. n. 1. natus in ea Libyæ parte, quæ Egypto vicina, et Alexandria accensita, ut proinde passim ab aliis vocetur patria Alexandrinus, externa corporis specie eam præferbat morum gravitatem, qua facile hominibus illuderet; tum comitatem et blanditias in verbis, ut multorum animos caperet. Dialecticis in argutiis apprime versatus fuit. Ex S. LUCIANI, Antiocheni martyris, schola eum prodiisse inde probabile fit, quod Eusebium Nicomediensem *Conlucianistam* appellet, quo nomine S. LUCIANI discipuli gloriari soliti. Schismaticus ante, quam hæresiarcha fuit. Meletii enim schismatici partes ante secutus, teste Sozom. L. 1. c. 13. postea vero, deserto Meletio, a Petro Alexandrinorum Episcopo ordinatus est diaconus. Rursus tamen Ecclesia ejectus ab eodem, quod Meletianis se rursus adjungeret. Petro mortuo, Achillæ et Alexandri presbyterorum ope in communionem receptus, et ad ipsum presbyteratus ordinem promotus fuit. Verum cum ALEXANDER in Petri defuncti sedem promotus esset, Arius, qui illam ambiverat, id invidiose ferens, cum in Alexandri, viri probi et perdocti, vita nihil haberet quod carpere posset, teste Theodoro L. 1. c. 2. ejus doctrinæ contradicere cœpit, in eamque, quam proferemus, hæresin prorupit.

§. II.

Hæresis.

Cum ALEXANDER in conventu quodam de SS. Trinitate dissereret, et Filium Patri honore parem, ac ejusdem omnino substantiæ cum illo assereret; Arius dogma catholicum continuo impugnare cœpit, ac contra docere: *Filium Dei non esse Deum verum de Deo vero; non esse ab æterno, non Patri consubstantialem; sed isto minorem: a Patre creatum ex nihilo*; in quo capitalis Arii error versabatur, quem latius expressit in carmine, quod *Thaliam* vocavit. Deum tamen dicebat Filium, sed solum in sensu improprio, nimirum propter excellentiam, quod sit creaturarum omnium prima et præstantissima, per quam, velut instrumentum, Deus Pater cæteras creaturas procreasset.

Ad firmandum errorem illum, Filium patibilem esse dicebat, et revera passum in carne; quæque in Scriptura de Christo homine dicuntur, quod sitim, labores, dolores, etc. passus sit, ipsi Verbo, considerato secundum se, attribuit, ut Filius tanto inferior haberetur Patre, atque alterius prorsus et